

Di Ortike – Тутэйшыя – The Locals Ансамбль “Minsker Kapelye”

Мы прысьвячаем гэты альбом сьветлай і благаславёнай памяці **Ніны Самуілаўны Сьцяпанскай (1954–2007)**. Навуковы, пэдагагічны і чалавечы талент Ніны Самуілаўны стала натхняе многіх людзей нават пасья яе заўчаснага адыхода. Безь яе гэты альбом ніколі б не з’явіўся.

ПРА АЛЬБОМ

У 1922 годзе Янка Купала напісаў сваю выдатную трагікамэдыю “Тутэйшыя”, якая распавядае пра лёс беларускага народа падчас грамадзянскай вайны 1917–23 гадоў. На працягу ўсёй сваёй гісторыі беларусы былі вымушаныя ўсьведамляць саміх сябе недзе пасярэдзіне, “паміж”. Паміж Расіяй і Польшчай, Расіяй і Нямецчынай, Усходам і Захадам... Каб пазьбегнуць непатрэбных сутыкненьняў з кожнай новай уладай, што прыходзіла ў Беларусь, беларусы часта прадстаўляліся як “тутэйшыя”, то бок мясцовае насельніцтва, такім чынам яны прапуськалі і хавалі сваю этнічную сьвядомасьць. Лёс беларускага габрэйства ў шматлікіх аспэктах адлюстраваны ў сабе трагічны лёс сваіх суседзяў-беларусаў. Нягледзячы на прорву, якая пралягае паміж габрэйскай і негабрэйскімі філязофіямі, традыцыямі і сьветапоглядамі, у сацыяльным, палітычным і культурным аспэктах абедзьве этнічныя групы – габрэі і беларусы – перажылі падобныя бедствы, якія паходзілі з мэтраполіяў, ці то з Пецярбургу, ці то з Варшавы, альбо яшчэ адкуль-небудзь.

У газэце “Наша Ніва” за 1912 год мы знаходзім цікавы артыкул “Край з пяцьцю нацыямі” невядомага аўтара А.Ў., які распавядае, паміж іншым, пра стаўленьне габрэяў да свайго месца жыхарства. Аўтар пранікліва заўважае: “Кажуць, што жыды па ўсяму сьвету тые самыя: а хто ездзіў па сьвеці, той заўважыў-бы, што толькі эдукаванаму жыду ўсё роўна, дзе жыць, а простыя жыды любяць свой край і можэ менш, чым якая другая нація, перэезджаюць з мейсца на мейсцо. Украінскія жыды сідзяць на Украіне і да нас ня едуць; беларускія жыды едуць толькі ў Амэрыку, а адтуль ізноў у сваё мястэчка; польскія жыды моцна адбіваюцца ад «літвакоў» ва ўсім; с пад Рыгі жыды, жывучы паміж латышоў і немцоў, саўсім інакшыя, як жмудзкія і т. д. Усякай гэтай націі беларуская земля і суседзі панакладалі сваё клеймо,.. беларускі народ... надаець спосаб гутаркі (тэмбр і такт мовы)” (Наша Ніва, 1912, №24, захаваны правапіс арыгінала). Важным выданьнем, нягледзячы на фармат брашуры, сталася работа Зьмітрака Бядулі “Жыды на Беларусі” (1918), у якой аўтарам былі глыбока прааналізаваныя асаблівасьці беларускага габрэйства на ўзроўні як тэарэтычных высноў, так і ўзораў беларуска-габрэйскага фальклёру.

Назва “Тутэйшыя” была ўжытая музыкантамі для гэтага альбому з думкай пра беларускую габрэйскую супольнасьць, што амаль зьнікла з твара зямлі сваёй дыяспары да пачатку XXI стагоддзя, – супольнасьць, што моцна зьвязвала сябе зь Беларусьсю, хоць часта ня ведала, як назваць сваю краіну, акрамя як “Райсн”, -- слова, што паходзіць ад “Русь” альбо “Расія”.

Запісу гэтага альбома папярэднічала вялікая дасьледчая праца, што ажыцьцяўлялася на працягу амаль дзесяцігоддзя Зьміцерам Сьляповічам і Нінай Сьцяпанскай (1954–2007), выдатным навукоўцам-музыказнаўцам, якая заўчасна пайшла з жыцьця. Праэкт гэтага акадэмічнага тандэма быў накіраваны на збор, захаваньне і вывучэньне музычнай культуры літвакоў – габрэяў Беларусі, Літвы і часткі Латвіі, якіх гістарычна аб’ядноўвае адзіны, асобны, дыялект ідышу. З 2001 года праект набыў сістэмны характар. Шматлікія інтэрвію, песьні і нават інструментальныя ўзоры былі запісаныя амаль у 20 гарадох Беларусі. Некалькі каштоўных запісаў былі зробленыя ў Вільні, гістарычна беларускім і габрэйскім месцы.

Навукоўцамі таксама праводзіліся даследаванні архіваў Беларусі, Літвы і Расіі, што дазволіла знайсці і ўвесці ў навуковы і практычны абиход унікальны матэрыял. Так, калекцыя запісаў габрэйскага фальклёру Соф'і Магід, што была знайдзена даследчыкамі ў фанаграфічным архіве “Пушкінскага Дома” (Інстытуце рускай літаратуры) ў Пецярбургу, закранае некалькі рэгіёнаў Беларусі, пераважна Магілёўшчыну і Гомельшчыну. Яна сталася матэрыялам велізарнай каштоўнасці. Калекцыя, запісаная цягам 1920-х – 30-х гадоў, адкрывае ўнікальны “літвацкі” стыль музыкі габрэяў поўначы Усходняй Эўропы, уключае ў сябе рэгіянальна адметны рэпертуар, спосаб інструментоўкі ў ансамблевым музыканванні і яркая прадстаўляе артыкуляцыю. Гэты стыль можна ахарактарызаваць як сціплы і стрыманы ў параўнанні з больш даследаванымі музычнымі традыцыямі габрэяў Украіны, Бэсаравіі, Румыніі ды Трансільваніі, – эмацыянальна больш адкрытымі ў сродках, так бы мовіць, выказвання. Відавочным падаецца той факт, што Соф'я Магід зафіксавала ў фанаграфічных запісах апошнія гады існавання ўсходнеэўрапейскай габрэйскай музычнай традыцыі ў яе першасным і натуральным сацыяльным і культурным асяроддзі. Адзіная калекцыя, якую можна параўнаць па маштабе і значэнні са зборам Магід, была сабраная Майсеем Берагоўскім. Але нешматлікія запісы, якія ён зрабіў у Беларусі, не захаваліся; пра іх сёння можна даведацца толькі з каталожных картак, якія знаходзяцца ў Нацыянальнай бібліятэцы Украіны імя В. І. Вернадскага.

Яшчэ адной важнай крыніцай папаўнення рэпертуару ансамбля стала калекцыя Іны Назінай, доктара мастацтвазнаўства, прафэсара кафедры беларускай музыкі Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі. Невялікая яе частка – гэта аўдыёзапісы беларускіх традыцыйных музыкаў, якія граюць клезьмерскі габрэйскі рэпертуар і прадстаўляюць найгрышы, тэматычна асацыяваныя з габрэйскімі суседзямі. І. Назіна рабіла гэтыя свае запісы на працягу амаль трох дзесяцігоддзяў -- з пачатку 1970-х гадоў.

Такім чынам, амаль усе п'есы, прадстаўленыя ў гэтым альбоме, былі натаваныя непасрэдна з арыгінальных палявых запісаў.

Сабраны матэрыял даў Зьміцеру Сяляповічу і Ніне Сьцяпанскай сур'ёзную глебу для іх рэгіянальнага даследавання габрэйскай музычнай традыцыі. Прамежкавыя вынікі гэтага даследавання ўсе гады знаходзілі ўвасабленьне ў іх выступах на міжнародных канферэнцыях па іўдаіцы, этнамузыкалогіі і арганалёгіі – у Беларусі, Расіі, Украіне, Літве, Польшчы і Ізраілі, у асветніцкіх і акадэмічных курсах і лекцыях, а таксама ў навуковых публікацыях, зробленых у гэтых краінах. У 2006 годзе Зьм. Сяляповічам і Н. Сьцяпанскай у супрацоўніцтве зь іх пецярбургскай калегай Яўгеніяй Хаздан у Мінску быў выдадзены збор артыкулаў “Габрэйская традыцыйная музыка ва Усходняй Эўропе”.

Практычныя вынікі даследавання знайшлі адлюстраванне ў запісах ансамбля “Мінскер Капэлье”, і гэты альбом – не выключэнне (у 2006 г. падвойны кампакт-дыск быў запісаны ў польскім горадзе Кельцэ разам з ансамблем “Садаўі” славутага трубача Пола Бродзі); таксама ў канцэртах і запісах мінскага Тэатру габрэйскай песні “Сімха” і ў шэрагу праграм, падрыхтаваных пры ўдзеле Зьм. Сяляповіча на розных беларускіх, польскіх, ізраільскіх і гішпанскіх радыёканалах. Гэты альбом мае сваёй мэтай упершыню за 70 год адкрыць рэпертуар перш за ўсё беларускіх габрэйскіх музыкаў – клезьмераў, апасяля таго, як традыцыя штэтла – габрэйскага мястэчка – адышла ў нябыт разам з большасцю яе носбітаў, якія былі закатаваны падчас Халакосту (Шоа – Катастрофа эўрапейскага габрэйства) і ў змрочныя часы сталінскага рэжыму і савецкай улады, антысэміцкіх па сваёй сутнасці.

Кампазіцыі, якія ўвайшлі ў альбом, выконваліся ансамблем “Мінскер Капэлье” на канцэртах і міжнародных фестывалях. Зьміцер Сяляповіч прадставіў і выканаў некаторыя габрэйскія інструментальныя найгрышы з калекцыі С. Магід у кінастужцы “Супраціў” (“Defiance”, 2008) амэрыканскага рэжысэра Эдварда Цьвіка (фільм быў зняты паводле кнігі Нэхамы Тэк пра габрэйскі партызанскі атрад братоў Бельскіх, што змагаўся за габрэйскае насельніцтва падчас Другой сусветнай вайны ў Беларусі). Гэты альбом таксама месціць песні, выкананыя

старымі габрэямі Беларусі, кожны зь інфармантаў пазначаны ў камэнтарах да трэкаў. Яшчэ адной важнай часткай гэтага кампакт-дыска з’яўляецца цэлы букет шумоў горада, запісаны ў нашыя дні. Яны ўключаюць агульны шум вуліц буйнога горада, часткова зьмешаны з музычнай кампазіцыяй, што ідзе сьледам; гук званоў гадзінніка нядаўна рэканструяванай мінскай ратушы, гукі мінскага чыгуначнага вакзала. Сумесь разнастайных гукаў як музыкі, так і ня-музыкі, аб’ядноўваецца ў разьвітаныне з тым Мінскам і, шырэй, з тым мястэчкам, якога ўжо больш няма, і пра якое ледзьве памятаюць некалькі сот чалавек.

МУЗЫКА

1. Гукі сучаснага Мінска.

Электронныя званы занава адбудаванай мінскай ратушы выконваюць мэлэдыю песьні Ігара Лучанка “Мой родны Мінск пад небам жураўліным”. Званы граюць гэтую мэлэдыю на працягу 19 сэкунд кожную гадзіну, за выключэньнем начнога часу (з 12 да 6).

2. Віцебскі нігн I

Музыка: народная, Зьміцер Сьляповіч; вершы: Зьміцер Сьляповіч.

Крыніца: Калекцыя Зьміцера Сьляповіча і Ніны Сьцяпанскай.

Запісана ад Самуіла Лінкоўскага, які нарадзіўся ў 1926 г. у Віцебску.

Першая частка гэтай мэлэдыі гралася сьляпым скрыпачом на вуліцах Віцебска ў 1920-я – 30-я гады. Яе запомніў Самуіл Лінкоўскі, бацька Ніны Сьцяпанскай, які нарадзіўся ў горадзе Шагала ў 1926 годзе. Другая частка была напісана Зьміцерам Сьляповічам, які пазьней паклаў на гэтую мэлэдыю свой верш.

3. Шум горада.

4. Форшпіл (Уступ)

Музыка і словы: народныя, Зьміцер Сьляповіч.

Крыніца: Калекцыя Соф’і Магід, Фанаграмархіў Пушкінскага дома¹, 043 F, №124, ФВ 1849.03.

У гэтай кампазіцыі ўвасабляецца прыныцп рэчытацыі, маналёга, тыповы для бадхена, альбо маршаліка, – вясельнага барда, актора, нязьменнага спадарожніка клезьмерскіх капэляў. У тэксце гучаць канцэптуальныя падставы альбому, і музыкі прадстаўляюцца праз пералічэньне сваіх інструмэнтаў. Фінальная мэлэдыя ў гэтай кампазіцыі была запісана Соф’яй Магід у 1928 годзе ў мястэчку Славута ў Вініцкай вобл. (на Валыні) ва Украіне, ад сям’і хасідскага равіна Ліберзона.

5. Алтэр шэр (Старажытны шэр)

Крыніца: Калекцыя Соф’і Магід, ФАПД, 115 F, №154, ФВ 3671.02

Запісана ў 1934 г. у Мазыры Гомельскай вобл. ад Довіда Вэкслера 1872 г.н., скрыпача-аматара.²

Вытокі жанра шэр узыходзяць да Нямецчыны XV ст., само слова азначае “ножніцы”. Разам з фрэйлахсам (“вясёлым танцам”) шэр быў прынесены габрэямі ў краіны Усходняй Эўропы і нават часта граўся музыкамі – прадстаўнікамі мясцовых этнічных груп, уключна беларусамі, пад назвамі “ножніцы”, “ножні”, альбо “шэр”, “сэр”, “шэралы”.

6. Хосід

¹ Далей у тэксце – ФАПД

² Далей Д. Векслер узгадваецца без дадатковых дадзеных, бо ва ўсіх іншых выпадках яны супадаюць з тымі, што прыведзены тут.

Крыніца: Калекцыя Соф’і Магід, ФАПД, 044 F, №012, ФВ 1872.02; калекцыя 152 F, №038, ФВ 4576.02

Запісана ад сямейнага гурта скрыпачоў: Вульфа Салодкіна, 1918 г.н., Мейшэ Салодкіна, 1915 г.н. і Сары Раскінай, 1915 г.н., у Прапойску (цяпер Слаўгарад) Магілёўскай вобл., і ад Тайбл Коцік (Гарэлік) (сьпеў), у вёсцы Парычы Парыцкага (Сьветлагорскага) р-на Гомельскай вобл.

Хосід – гэта танец у павольным тэмпе ў двухдольным памеры, які часта служыў *рыкед-нігунам*, танцаваным хасідскім напевам. Два найгрышы – скрыпічны і песенны – уяўляюць зь сябе варыянты адной мэлёдыі. Музыкі “Мінскер Капэлье” аб’ядналі абодва найгрышы, дадаўшы да трох каленаў танца, што выконваўся сям’ёй Салодкіных, яшчэ адно, якое сьпявае дачка клезьмера Гарэліка зь вёскі Парычы. Стылёва апошняе калена нагадвае вайсковыя маршы, папулярныя на пачатку ХХ ст. (можна параўнаць яго з апошнім разьдзелам маршу Васіля Агапкіна “Разьвітаньне славянкі”). У той жа час падобныя інтанацыі мы знаходзім у клезьмерскім рэпертуары (канцэртна-танечная п’еса Нафтуле Брандвэйна “Булгар а ля Нафтуле”) і гарадскіх песьнях (“Эс вет зайн шэйн ун файн”, якую выканала Тайбл Коцік).

7. Баранавіч

Музыка і словы невядомага аўтара.

Ідэя аранжыроўкі: Ніна Сьцяпанская, аранжыроўка: Зьміцер Сьляповіч

Крыніца: Калекцыя Зьміцера Сьляповіча і Ніны Сьцяпанскай.

Запісана ў 2006 г. у Пінску ад сяцёр Зінаіды Лёвінай 1928 г.н. і Дасі Храпунскай 1935 г.н., якія нарадзіліся ў Тураве Гомельскай вобл.

Гэтая песьня – выраз глыбокага і інтымнага пачуцьця да роднага мястэчка Баранавічаў – была запісаная ў Пінску ад дзвюх габрэйскіх сясьцёр, Зінаіды Лёвінай і Дасі Храпунскай. Іншую вэрсію гэтай песьні, больш шпаркую, танечную па тэмпе і з трохі іншай мэлёдыяй, дасьледчыкам давялося запісаць ад 80-гадовага Адама Арлінскага, што гадаваўся ў Баранавіцкім габрэйскім прыюце. Варта нагадаць, што ў міжваенны перыяд Баранавічы (на ідыш Баранавіч, па-польску – Барановічэ) былі пад юрысдыкцыяй Польшчы, такім чынам, габрэйскае грамадскае жыцьцё там працягвалася амаль на 20 гадоў даўжэй, чым у савецкай частцы Беларусі.

8. Волах

Крыніца: Калекцыя Соф’і Магід, ФАПД, 152 F, №031, ФВ 4574.01

Запісана ў 1938 г. у Бабруйску Магілёўскай вобл. ад Пейсаха Мільчына, 1874 г.н., прафэсійнага клезь мера.

Жанр волаха паходзіць з Украіны. Аднак ужо ў ХІХ ст. некаторыя “паўднёвыя” жанры, як волах альбо хора, былі запазычаныя габрэямі поўначы Усходняй Эўропы.

9. Фрэйлэхс “От азэй!”

Крыніца: Вывучаны ад Германа Гольдэнштэйна (1934–2006), нар. у мястэчку Атакі (Отэк) на поўначы Малдавіі.

Гэта тыповы вясельны танец зь імправізаванымі рыфмаванымі катрэнамі, якія сьпяваюцца ў якасьці музычнага рэфрэна. Падобныя практыкі былі даволі распаўсюджаныя па ўсёй Усходняй Эўропе, сярод палякаў, русінаў, украінцаў, румынаў і іншых этнічных груп.

10. Цу дэр хупэ – Да хупы

Крыніца: Калекцыя Соф’і Магід, ФАПД, 115 F, №144, ФВ 3669.02

Запісана ў 1934 г. ад Довіда Вэкслера.

“Да хупы”³ і “Гас-нігн” (“вулічная мелодыя”) служылі назвамі для габрэйскіх вясельных маршаў, якія суправаджалі вясельнае шэсьце. Апроч тыповага двухдольнага метру, у такіх маршах часта назіраецца памер 3/4 альбо 3/8.

11. Вясельны марш Ляпянскага

Крыніца: Н. Фіндэйзен. Еврейские цимбалы и цимбалисты Лепянские // Музыкальная этнография. Ленинград, 1926. – С.37–44.

Гэты вясельны марш граўся сям’ёй габрэйскіх цымбалістаў Ляпянскіх зь Віцебска. Сямейны ансамбль неаднаразова выступаў у Петраградзе (Ленінградзе). Некалькі п’ес зь іх рэпертуара былі натаваныя расійскім музыказнаўцам Мікалаем Фіндэйзенам у ягоным артыкуле пра ансамбль Ляпянскіх і гісторыю цымбал (гл. спасылку вышэй).

12. Аштот шэва брохес – Замест сямі благаславеньняў

Адным з цэнтральных момантаў у габрэйскім вясельлі з’яўляецца чытаньне нарасьпеў сямі благаславеньняў (*шэва брохес*). Звычайна іх чытае равін альбо найбольш паважаныя чальцы абшчыны. Але цяпер, на пачатку XXI стагоддзя, хупы сталі такімі ж рэдкімі, як і само беларускае габрэйства. Не засталася амаль нікога, хто б чытаў тыя благаславеньні і каму іх чытаць. Таму ў гэтым запісе чутна толькі сем удараў мінскай ратушы, а таксама разнастайныя шумы сучаснага Мінска. Напрыканцы трэка чуваць савецкі марш 1930-х гг., які аднаўляецца праз старамодныя гучнагаварыцелі на мінскім вакзале, калі цягнік адпраўляецца ў Маскву альбо прыбывае зь яе. Але музыканты “Мінскер Капэлье” успрымаюць гэтыя гукі як музыку разьвітання з апошнімі габрэямі ў гэтым месьце.

Паводле ідэі “4 хвіліны 33 сэкунды” Джона Кейджа, можна было б уставіць некалькі хвілін цішыні, у той час як музыканты знаходзіліся б у студыі. Але насамрэч менавіта гэтая ідэя захоўваецца на гэтым трэку, паколькі звычайны гараджанін не надае ўвагі розным шумам вакол сябе. Сучасны чалавек часта самотны, нават сярод людзей і гукаў.

13. Сэралэ (Шэр)

Крыніца: Калекцыя Соф’і Магід, ФАПД, 115 F, №141, ФВ 3668.01

Запісана ў 1934 г. ад Довіда Вэкслера.

Гэты жанр атрымаў сваю назву (“шэр” на ідыш – нажніцы) дзякуючы няспыннаму перакрываваньню танцуючых. Існуе дзьве асноўныя фігуры танцу: у парах і ў ланцужку (як у гульні “ручаёк”). Музыканты “Мінскер Капэлье” таксама вырашылі пагуляць у гэтай кампазіцыі, таму ў пасярэднім раздзеле яны імправізуюць.

14. Сюіта полек.

Полька “Шабасоўка”

Крыніцы: Калекцыя праф. Іны Назінай, Кабінэт фальклора, Беларускае дзяржаўнае акадэмія музыкі; калекцыя Алеся Лося, захоўваецца прыватна.

Запісана ў 1989 г. ад А. А. Высоцкага 1921 г.н., скрыпача, у вёсцы Перабневічы Смагонскага р-на Гродзенскай вобл.

Гэта добры прыклад музычнага погляду беларусаў на сваіх габрэйскіх суседзяў праз музычны рэпертуар. Назва полькі відавочна паходзіць ад габрэйскага “Шабэс” (“Субота”). У Суботу, згодна з *Галахой*, габрэйскім законам, забараняецца граць на інструментах. Гэта ясна ўказвае на тое, што полька была створана ў беларускай традыцыі. Гэта адна зь нешматлікіх полек у беларускім традыцыйным рэпертуары, што характарызуецца мінорнай афарбоўкай (большасьць полек гучыць у мажоры). Варта заўважыць, што першае кола пачынаецца з

³ Хупа – балдахін, што трымаецца на 4 палках (“штангах”). Пад хупой адбываецца габрэйскі шлюбны абрад. Хупу таксама часта несць над маладымі падчас шэсьця па вуліцах горада.

абарота, ладава блізкага, хоць і нятоеснага, габрэйскаму ладу “Агаво рабо”, альбо “фрэйгіш”. Польшка скончваецца на “ля”, а не ў рэ міноры, што таксама дазваляе правесці аналёгію мадальнай структуры полькі з мадальнай сістэмай у клезьмерскай музыцы і, шырэй, музыцы габрэйскай.

Курцэ польке (“Комішэр танц”) – Кароткая полька (“Жартоўны танец”)

Крыніца: Калекцыя Соф’і Магід, ФАПД, 115 F, №146, ФВ 3669.04

Запісана ў 1934 г. ад Довіда Векслера.

Хаця гэтая полька была запісаная ад габрэйскага музыкі, яе стыль вельмі падобны да стылю беларускіх традыцыйных танцаў. Гэты факт, аднак, не павінен выклікаць здзіўленьня, бо ў адносна вялікіх гарадах, такіх як Мазыр, абмен рэпертуарам паміж музыкамі, што адносіліся да розных этнічных груп, быў нярэдка з’явай.

Заварухі

Крыніца: Калекцыя Соф’і Магід, ФАПД, 115 F, №145, ФВ 3669.03

Запісана ў 1934 г. ад Довіда Векслера.

У той час як полька “Шабасоўка” стала папулярнай беларускай п’есай “пра габрэяў”, самі габрэйскія музыкі запазычвалі шырокі рэпертуар ад беларускіх калег. Гэтая п’еса разам з папярэдняй – прыклад акультурацыі, што праяўлена ў абмене рэпертуарам.

15. “Есть еврейское местечко возле штот Бобруйск...” (“Ёсьць габрэйскае мястэчка каля штот Бабруйск...”)

Крыніца: калекцыя Зьміцера Сьляповіча і Ніны Сьцяпанскай.

Запісана ў 2002 г. ад Міхаіла Акермана 1928 г.н., які нарадзіўся ў Мінску.

Гэта цікавы і адначасова тыповы прыклад усходнеэўрапейскай песьні на макаранічны тэкст, г.зн. тэкст, у якім ужываецца лексікон рознамоўнага паходжаньня. Па розных прычынах гэтая з’ява стала распаўсюджанай і ў XIX ст. у хасідскіх песьнях-нігунах са словамі, і ў XX ст. у габрэйскай пабытовай песьні. Згодна тэксту гэтай песьні, славянскія суседзі (рускія, беларусы альбо ўкраінцы) былі запрошаныя на габрэйскае вясельле, дзе Мендл – цырульнік і клезьмер, выдаваў замуж адну са сваіх дачок, у той час як іншыя тры гралі разам з бацькам у сямейнай капэлі. Прычына таму, што Мендл, які граў на вясельлі, названы “цырульнікам” (“парыкмахер”) крыецца ў нізкім сацыяльным статусе музыканта ў традыцыйным габрэйскім грамадстве. Авалоданьне іншай прафэсіяй часта было адзіным спосабам апраўдаць музычную дзейнасьць. У мэмуарнай і мастацкай літаратуры неаднаразова згадваецца, што нізкі статус музыкаў супярэчыў усеагульнай любові да музыкі сярод габрэяў.

Мэлёдыя гэтай песьні дэманструе рысы, тыповыя для клезьмерскіх танечных жанраў, такіх як скочна альбо фрэйлэхс. Гэта можа азначаць, што такая песьня была створаная на падставе найгрыша. Нярэдка назіралася і зваротная з’ява, калі песьня становілася найгрышам.

У прайгрышы музыкі граюць п’есу “Ундзэр Тойрэлэ” (“Наша дарагая Тора”), клезьмерскі найгрыш, які быў папулярны па ўсёй Усходняй Эўропе і які аднаўлялі таксама легендарныя клезьмерскія кларнетысты Дэйв Тарас і Шлоймке Бэкерман – пасля іх эміграцыі ў Амэрыку.

16. Бабруйскі волах

Крыніца: Калекцыя Соф’і Магід, ФАПД, 152 F, №031, ФВ 4574.01

Запісана ў 1938 г. у Бабруйску Магілёўскай вобл. ад Пэйсаха Мільчына, прафэсійнага скрыпача-клезьмера.

Іншая вэрсія гэтай п’есы вядома пад назвай “Гут моргн” (“Добрай раніцы”). Гэта мэлёдыя, якая магла завяршаць вясельную цырымонію. У адрозьненьне ад шэра альбо фрэйлэхса, якія ёсьць “музыкай для танцаў”, паводле вызначэньня Маісея Берагоўскага, волах адносіўся да “музыкі для слуханьня”.

17. Гутэ нахт

Крыніца: Калекцыя Соф'і Магід, ФАПД, 115 F, №148, ФВ 3670.02

Запісана ў 1934 г. ад Довіда Вэксlera.

П'есы нахталт “Гутэ нахт” (“Дабранач”), як і “Гут моргн”, нярэдка скончвалі сабой вясельле. Падобна да волаха, “Гутэ нахт” была “музыкай для слуханья”. Гэта п'еса характарызуецца павольным тэмпам, “мінорным” ладам і адносна свабоднай метрыкай, заснаванай на 3-дольным памеры.

18. Сюіта карагодаў

Карагод

Крыніца: Калекцыя Соф'і Магід, ФАПД, 115 F, №149, ФВ 3670.03

Запісана ў 1934 г. ад Довіда Вэксlera.

Слова “карагод” было відавочна запазычана габрэямі зь беларускай мовы і азначае групавы павольны танец, які таньчаць у коле. У клезьмерскай традыцыі карагод становіцца больш рухомым і мэтрарытмічна нагадвае ўкраінскую каламыйку. Гэты карагод гучыць у ладзе ля фрэйгіш.

Петрыкаўскі карагод

Крыніца: Калекцыя Соф'і Магід, ФАПД, 115 F, №155, ФВ 3671.03

Запісана ў 1934 г. ад Довіда Вэксlera.

Згодна са сваёй назвай, гэты танец, верагодна, паходзіць зь Петрыкава, мястэчка ў Гомельскай вобласці. Гучыць ён у ладзе рэ фрэйгіш.

Карагод

Крыніца: Калекцыя Соф'і Магід, ФАПД, 115 F, №147, ФВ 3670.01

Запісана ў 1934 г. ад Довіда Вэксlera.

Гэты карагод у соль “міноры”, згодна сьведчаньню Довіда Вэксlera, граўся на вясельлі як дапаўненьне пасьля п'есы “Добры дзень”.

19. А Пастэхл (Пастушок)

Музыка традыцыйная, аранжыроўка Зьміцера Сьляповіча і Ганны Харчанкі; словы народныя і Зьміцера Сьляповіча.

Крыніца: калекцыя Зьміцера Сьляповіча і Ніны Сьцяпанскай

Запісана ў 1997 г. ад Гірша Рэлеса (1913–2004), які нарадзіўся ў Чашніках Віцебскай вобл.

Гэтая песьня была запісаная ад Гірша (Рыгора Львовіча) Рэлеса, апошняга беларускага ідышкага пісьменьніка і паэта. За выключэньнем некалькіх сучасных стылёвых элемэнтаў, такіх як рэп і рэгей, “Мінскер Капэлье” граюць гэтую песьню менавіта так, як яе сьпяваў Рэлес. Трохі іншую вэрсію гэтай песьні мы знаходзім на даваенным запісе, зробленым вядомым кантарам Зіновіем Шульманам.

20. Шум горада

21. Віцебскі нігн II

Музыка: традыцыйная і Зьміцера Сьляповіча; словы Зьміцера Сьляповіча.

Крыніца: калекцыя Зьміцера Сьляповіча і Ніны Сьцяпанскай

Запісана ў 2004 г. ад Самуіла Лінкоўскага 1926 г.н. які нарадзіўся ў Віцебску.

Іншыя дэталі – гл. анатацыю да Віцебскага нігуна I.

22. Віглід (Калыханка)

Музыка традиционная, аранжировка Змицера Сяляповича; слова М. Лермантава и народные.
Крыніца: калекцыя Змицера Сяляповича і Ніны Сьцяпанскай
Запісана ў 2004 г. ад Паліны Левінай (1925–2007)., якая нарадзілася ў в. Абольцы
Талочынскага р-на Віцебскай вобл.

Гэта адна з найстаражытнейшых ашкеназскіх габрэйскіх калыханак. Згодна з шматлікімі меркаваннямі, яна датуецца XVI стагоддзем. Паліна Левіна, маці Ніны Сьцяпанскай, сьпявала гэту калыханку часткова па-руску (яна вывучыла ідыш толькі ў талочынскім гета), на верш М. Лермантава, і часткова на ідыш (гл. “Тэксты”). Голас Паліны Ліпаўны гучыць так прыгожа і пранікнёна, што ўдзельнікі ансамблю вырашылі папросту акампаваць яму.

АНСАМБЛЬ

“Мінскер Капэлье” – ансамбль, заснаваны музыказнаўцам, кампазітарам, клярнэтыстам і піяністам Змицерам Сяляповічам у Мінску ў 2001 г. Асноўная мэта творчай дзейнасьці ансамбля – гэта захаваньне і адраджэньне музычнай спадчыны літвацкіх (беларуска-літоўскіх) габрэйскіх абшчын. Рэпертуар ансамбля грунтуецца на матэрыяле, здабытым Змицерам Сяляповічам і Нінай Сьцяпанскай (1954–2007) у іх эксьпедыцыях па Беларусі і Літве, якія ажыццяўляліся з 1997 г., а таксама ў архівах Беларусі, Расіі і Літвы.

У 2002 г. “Мінскер Капэлье” запісаў свой першы альбом “А файерл фар дэм гарцн” (“Агеньчык для сэрца”) з п’есамі з калекцыі М. Берагоўскага, М. Фіндэйзена, З. Сяляповіча і Н. Сьцяпанскай. Другі альбом ансамбля “Мінск – Кельцэ – Бэрлін” (на 2 дысках) убачыў сьвет у 2006 г. у Кельцах (Польшча) Ён быў запісаны разам са славурым трубачом і кампазітарам Полам Бродзі і яго гуртом “Садаўі” пад агульным тытулам “Вялікія клезмеры Усходу і Захаду”. “Мінскер Капэлье” таксама запісаў песьню ў некамерцыйным беларускім альбоме “Калыханкі”, выдадзеным пры падтрымцы ЮНІСЭФ. Альбом быў адзначаны як “Праэкт Года 2007” у Беларусі.

Ансамбль часта выступае на беларускіх і міжнародных фэстывалях клезмерскай і этнічнай музыкі, грае на традыцыйных габрэйскіх вясельях, сьвятах, абшчынных падзеях. “Мінскераў” можна ўбачыць як на вялікіх пляцоўках, так і ва ўтульных клубах у Расіі, Літве, Нямеччыне, Польшчы, Нідэрляндах ды іншых краінах. Ансамбль выступаў разам з такімі славурымі музыкантамі як Майкл Альпэрт, Йейл Стром і Пол Бродзі.

Змицер Сяляповіч (кларнет, флуер, дудка-малаток без ігравых адтулін, сьпеў, дарбука, фартэпіяна, мастацкае кіраўніцтва). Змицер Сяляповіч спалучае ігру, выкладаньне і дасьледаваньне ў галіне ўсходнеэўрапейскай габрэйскай музыкі. За плячыма гэтага музыканта і навукоўцы – выкладаньне ў Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, Рэспубліканскім музычным каледжы пры БДАМ, на шматлікіх школах і сэмінарах па іўдаіцы і клезмерскай музыцы, некаторыя зь якіх арганізоўваў у тым ліку і ён. Змицер Сяляповіч вядомы як музычны кансультант у некалькіх кінастужках і тэатральных пастаноўках у Беларусі, ЗША, Літве і Расіі. Ён таксама з’явіўся натхняльнікам і прадусарам першага ў Беларусі фэстывалю габрэйскай этнічнай музыкі “KlezmerШОК!” у 2005 г.

Тацьцяна Кукель (беларускія цымбалы-альт) вядомая як віртуозны музыкант. Яна дэманструе цікавасьць да розных музычных стыляў і напрамкаў, адным зь якіх стаў клезмер. Нашчадак дынастыі беларускіх народных музыкаў, вучаніца Кацярыны Анохінай, славурай беларускай цымбалісткі і джазавай сьпявачкі, Тацьцяна з’яўляецца уладальніцай 1-й прэміі на Міжнародным конкурсе выканальнікаў на народных інструмэнтах у Маскве (1998), 3-й прэміі (у дуэце зь сястрой Вольгай) на Першых Дэльфійскіх гульнях у Маскве (2000), 1-й прэміі на Міжнародным цымбальным конкурсе ў Чэхіі (2005), таксама ў дуэце са сваёй сястрой. За тыя гады, што Тацьцяна Кукель прысьвяціла габрэйскай музыцы, яна неднаразова атрымоўвала высокія ацэнкі з боку найдвыдатнейшых габрэйскіх музыкантаў сьвету – Уолтэра Зэва Фэльдмана, Лорына Скламберга (саліста легендарнага гурта “Клезмацікс”) і Піта Рушэўскага – за тонкае пачуцьцё стылю і выдатнае, віртуознае выканальніцтва.

Ганна Харчанка (віяланчэль) – дасьведчаны музыкант, выхаваная ў найлепшых традыцыях клясычнай беларускай школы. Апроч віяланчэлі, яна грае таксама на скрыпцы і басэтлі. Ганна Харчанка грала ў такіх калектывах, як “The Minsk Orchestra”, Байройцкі міжнародны моладзевы аркестр, у беларускіх фолькавых праектах “Яваровы люзі” і “Капэля Алеся Лася”. Яна таксама ўдзельнічала ў ансамблі старажытнай музыкі “Artes Liberales” і мінскім віяланчэльным квартэце “Ad Libitum”. Ганна выступала на прэстыжных міжнародных фэстывалях, такіх як Вагнераўскі оперны фэстываль у Эрле (Аўстрыя, 1998, 1999), Міжнародны моладзевы фэстываль у Байройце (Нямеччына, 1997). Яна з’яўляецца лаўрэатам Рэспубліканскага конкурсу выканальнікаў на струнных інструмэнтах у Віцебску (1992). З 2005 г. Ганна Харчанка стала выступае ў складзе “Мінскер Капэлье”.

ТЭКСТЫ

Віцебскі нігун I

Мая душа выляцела
У зімовую халодную ноч
Усьлед за сном, які я ня бачыў,
За чымсьці, што я сабе ўявіў.

Ці тое твае вочы, ці тое зоркі...
Сьвецяць мільёнамі прамянёў,
І я чую напеў,
Што зоркі сьпяваюць, калі яны падаюць.

І пяшчотны напеў заляцеў унутр
І асьвяціў сваімі тонамі сьвет,
І я раптам убачыў
Мой горад у бляклым сьвеце месяца.

Форшпіл

Мы просім вашай увагі!
Траістая кампанія узыходзіць на сцэну
На кароткі час, на гадзінку.
Мы зайграем для ўсёй гміны
Без адценьня кіслай міны,
Пакуль усім ня стане добра.

Мы – тройка, трыо, самі сабе трое, невялікая група,
Але ж салодкія літвацкія напевы
Могучь зрабіць палац з прастой халупы.

Ужо ведаюць добрыя людзі,
Яны ўжо споўнены радасьцю
(Досыць ужо, брацікі, еньчыць),
Прыйдзе нашае збавеньне.

Ты што стаіш, як дурань!
Чаго ты там адзін?
Тут радасьць па ўсім сьвеце.
Усьміхніцеся, смейцеся, ад малога да вялікага.

Дык урэж жа, клезьмер, па цымбалах,
Басэтля, струны заскубні,
Грай кларнецік, даражэнькі!
Весяліцеся, людзі! Танцуй, вуліца!

Баранавіч

Калі я бачу кацяня, што драпаецца і скрабецца,
Калі я бачу мікву⁴ з разбураным катлом,
Калі я бачу галаву рэб Бэрэлэ з пажайцелымі валасамі,
Я хутка ўспамінаю...

Прыпеў:

Баранавіч, ой ой, Баранавіч, ой ой ой
Гарадок прыгожанькі, маленькі гарадок,
Ты гарадок для душы.
Ты прыгожы, мой штэтл, разам з балотам перад нашай хатай.
Ты маленькі, як бочачка, але ў маіх вачах – ты вялікі.
Баранавіч, ой ой, Баранавіч, ой ой ой
Ты – млын, ты – сынагогі,
Ты – парк, ты – рынак.
Ты гарадок для душы.
“Баранавіч”, што жа значыць “Баранавіч”?
Па складах: “Ба-ра-на-віч”, а разам кажучь – “Баранавіч”.

Калі я бачу хатку зь дзірамі ў сьцяне,
Калі я бачу мой ложак з чырвоным падкоўдранікам,
Калі я бачу рэб Нісэлэ зь яго падранымі ботамі,
Я хутка ўспамінаю...

Прыпеў:

Баранавіч

От азэй!

От азэй, от азэй, прыйшло да нас вясельле,
От азэй, от азэй, няшчасьці ўляцелі.
От азэй, от азэй, таньчаць людзі ў колах,
От азэй, от азэй, сконьчыцца ўжо голэс⁵.

От азэй, от азэй, уваходзіць тут дзяўчына,
От азэй, от азэй, круціцца, як млын, яна.
От азэй, от азэй, прыгажуня маладая!
От азэй, от азэй, усе таньчаць ды сьпяваюць.

От азэй, от азэй! Свацікі, лэхаім!
От азэй, от азэй! Твары ўсьміхаем.
От азэй, от азэй, вам сьпяваю зараз
От азэй, от азэй, жывуць хай нашы дзеткі!

⁴ Міквэ, міква (іўрыт) – габрэйская рытуальная амывальня з праточнай вадой.

⁵ Голэс, галут (іўрыт) – выгнаньне (зь Зямлі Ізраілю).

Есть еврейское местечко возле штот Бобруйск...

Ёсьць габрэйскае мястэчка каля штот Бабруйск,
Многа музыкантаў паходзіць з гэтага мястэчка.
Скажа кожны вам габрэй, што капэляю сваёй
Славіцца Мендэлэ-цырульнік.

Усіх разьвесяліць умее Мендэлэ-сьпявак.
Нельга безь яго жаніцца, не станьчыць аніак.
Зайграе, засьпявае – людзі таньчыць пачынаюць.
Ідн⁶! А хасэнэ⁷ сягонья!

Таньчаць людзі, у танцы-скокі кінуліся ўсе.
Сваім дзецям-музыкантам Мендл тэмп дае:
Рэйзл, ты нагой не грукай! Фрумка, бацьку лепей слухай!
Лэйка! Якая ж ты дубіна!

Таньчаць і гапак, і фрэйлэхс Нохэм і Сьцяпан,
Цётка Двойра з Акулінай, Лэйзер ды Іван...
Таньчаць госьці, сваякі, скочуць ва ўсе бакі.
Ідн! А хасэнэ сягонья!

Кожны жаніху-нявесьце зычыць “мазл тов⁸!”
Мужыкі крычаць: “Лэхаім! Мендл, будзь здароў!”
Завярцеўся карагод, Мендл жарыць усё бяз нот.
Ідн! А хасэнэ сягонья!

А Пастэхл

1.
Жыў пастух сабе на сьвеце, ой пастушок,
І аднойчы ён сваю авечку не зьбярог.
Ідзе, бачыць:
Едзе воз, на ім каменьчыкі ды дошачкі.
Падалося, што гэта авечкі яго костачкі.
Кажэ: “Мой Божа! Мой Божа! Мой Божа!
Ці ня відзеў ты, ці ня бачыў ты авечкі маёй?”
Адказвае: “Не!”
“Бяда, бяда, авечкі няма,
А як жа я дамоў прыйду?”

2.
Ідзе, бачыць:
Едзе воз, а на ім дзёрана і дошачак,

---

⁶ Ідн – даслоўна “габрэй”, але таксама “людзі”.

⁷ Хасэнэ – вясельле.

⁸ “Мазл тов!” (“Удачы!”, “Шчасьця!”) – традыцыйнае габрэйскае зычэнне на важных урачыстых падзеях, у тым ліку, на вясельлі, народзінах ды інш.

Падалося, што авечкі гэта рожкі-рожачкі.
Кажа: “Мой Божа! Мой Божа! Мой Божа!
Ці ня відзеў ты, ці ня бачыў ты авечкі маёй?”
Адказвае: “Не!”
“Бяда, бяда, авечкі няма,
А як жа я дамоў прыйду?”

Рэп:

Тут ён узмаліўся, заплакаў, закрычаў,
Пару правільных Псалмоў ён адразу прачытаў.
Нарэшце чуе голас, зь нябёсаў што ляціць:
“Што робіш ты ў выганьні?! У Іерусалім ідзі!

Ты – “тутэйшы” габрэй, слаўны малы,
Але значэньне слова іншае, чым у Янкі Купалы.
Твой габрэйскі бацька Янкеў зь Бэр-Шэвы йшоў
“І натыкнуўся на месца”. А Месца – гэта Бог.

Мясцовасць можа быць Месцам, а Месца – твой Творца.
Толькі перад Творцам павінен мець ты страх.
Гемэйрэ вучыць, сваю жонку Двэйрэ кахаць,
На іншых жонак грэх паглядаць.

Дык ідзі ж хутчэй, ня будзь дурнаватым,
Ізраіль – мой сын, а Я – ваш тата.
Гісторыя з авечкай – гэта прыпавесьць для ўсіх,
Для равіна з жонкай і нават для маладых.

Мудрацом, канешне, не павінен ты быць,
Ты – пастух, дык будзь для свайго статка добрым вартавым.
На складаныя пытаньні проста адкажы.
Я сказаў усё. У аэрапорт хутчэй бяжы!

Прыпеў:

“Бяда, бяда, авечкі няма,
А як жа я дамоў прыйду?”

3.

Ідзе, бачыць:
Едзе воз, на ім арэшкі ды грыбочкі,
Падалося яму, што авечкі гэта ножкі.
Кажа: “Мой Божа! Мой Божа! Мой Божа!
Ці ня відзеў ты, ці ня бачыў ты авечкі маёй?”
Адказвае: “Не!”
“Бяда, бяда, авечкі няма,
А як жа я дамоў прыйду?”

Віцебскі нігун II

Я блукаю паміж вуліц гета...

Праз вокны на мяне глядзяць чужыя твары.
Гучаць тут вершы зьгінуўшых паэтаў.
Музыкаў, што сышлі, зьвіняць гітары.

Тут новае на могілках паўстане,
Вялікі горад зьнішчыць памяць аб мінулым.
А маладым – запал усё ды каханьне,
Яны сьпяваюць як старыя трубадуры.

Іду я сьледам недасьпяваных песень,
Недасказаных казак ды апавяданьняў.
Ужо бачу я клярнэт дзядулі... цені.
Звіняць яны пранізьлівым маўчаньнем.

Я блукаю паміж вуліц гета...
Там, звонку, новы люд дый горад новы.
А тут мая лунае спадчына – паэты,
Бязгучным нас благаслўляюць словам

Калыханка

Сьпі спакойна, немаўлятка,
Сьпі, баю-баю.
Ціха свеціць месяц ясны
У калысачку тваю.

Табе, любы, мой сыночак,
Песеньку сьпяю.
Сьпі, закрый спакойна вочкі,
Сьпі, баю-баю.

Пад калыскай дачкі
Козачка белая стаіць,
Козачка паедзе гандляваць,
Прывязе разынкі ды міндаль.
Ай-ле люле, дочанька,
Шчасьця табе поўненька.

ДЗЯКУЙ ВЯЛІКІ:

Д-р Уолтэр Зэў Фэльдман, Пол Бродзі, Майкл Альперт, Алан Берн, Мар'яна Бэйтэльман, д-р Іцык Готтэсман, Віктар Сьляповіч, Ірына Сьляповіч, д-р Павал Ліён (Псой Караленка), праф. Іна Назіна, д-р Юры Марчанка, Алесь Лось, Генадзь Гірыловіч і ансамбль “Тэстамент”.

Асаблівы дзякуй “Калегіюму Усходняй Эўропы” у Вроцлаве і пэрсанальна Яну Анджэю Дамброўскаму і Максіму Русту, а таксама мэрыі горада Вроцлава за прадстаўленую магчымасьць выпусьціць гэты альбом.

ВЫКАНАЎЦЫ:

Зьміцер Сьляповіч, клярнэт іп В (2, 3, 5–10, 12–19, 21), флуер (18), дудка-малаток без ігравых адтулін (4), том-том (4), джэмбэ (18), фартэпіяна (19), сьпеў (2, 3, 6, 8, 14, 18, 19);
Тацьцяна Кукель, беларускія цымбалы-альт (2–10, 12–19, 21);
Ганна Харчанка, віяланчэль (2–10, 12–19, 21);
Галасы Паліны Левінай, сьпеў (20, 21), Дасі Храпунскай, сьпеў (20), Зінаіды Лёвінай, сьпеў (20), Адама Арлінскага, сьпеў (20), Самуіла Лінкоўскага, сьпеў (20), а таксама гоман шматлікіх жыхароў і гасьцей Мінска ды іх транспартных сродкаў (1, 11, 20).

Вэб-старонка “Мінскер Капэлье”: <http://minskerkapelye.narod.ru>

Мастак вокладкі і буклета: Іван Дрыбас “Muertos” ©2008.

Электронная пошта: muziah@gmail.com

Фатаграфіі, тэкст буклету й пераклады Зьміцера Сьляповіча

Вэб-старонка: klezmer.narod.ru Электронная пошта: dimikl@gmail.com

Запісана 18–20 чэрвеня 2008 г. на студыі “Tower Studio” (Вроцлаў).

Гукарэжысэр: Гжэгож Чахор.

Гарадскія шумы і галасы старых людзей запісаныя й зьміксаваныя Зьміцерам Сьляповічам.